

Pavel Hošek: Ježíš a Kristus [2002]

Chtěl bych v tomto příspěvku reagovat na článek Ladislava Hejdánka z devátého čísla *KR* (2001) s názvem *Křesťané, filosofie a Ježíš*. Zasazuje se v něm o pravdivou, kritickou, teologickou tradici nezprostředkovanou (nezdeformovanou) interpretaci života a díla Ježíše z Nazaretu. Hájí právo filosofa přistupovat k Ježíši samostatně a stýská si na snahu teologů mu v tom všemožně bránit. Hned na úvod musím říct, že zásadně souhlasím s tímto pohledem na věc: filosof má (jako každý druhý) právo vypořádávat se s Ježíšem po svém a teolog z toho má mít jen radost, když se také někdo jiný o Ježíše vážně zajímá.

Na druhé straně musím konstatovat, že mám celou řadu věcných výhrad a otázek (k Hejdánkovi článku), které se netýkají výše uvedené základní myšlenky, ale některých jejích implicitních předpokladů, a také (a to především) metody jejího uskutečnění.

Hejdánek chce oddělit Ježíše od „mýtopoetického konstruktů“, formovaného povelikonoční zkušeností, tj. od kérygmatického Krista, který je podle něho až sekundárním výtvozem prvních křesťanů (a který zavání doketismem a jak jinak řeckým myšlením). Musím si v této souvislosti postesknout, že jakkoli je Hejdánkův článek zřetelným pokračováním polemiky, zahájené jeho statí *Jak je to vlastně s naším křesťanstvím?* (*KR* 2/2001), moje námitka z čísla 5 *KR*, týkající se právě této otázky, zůstala zcela oslyšena. Musím ji tedy zopakovat: kérygmatický Kristus není sekundárním pramenem, nýbrž primárním, a historický Ježíš není primárním, nýbrž sekundárním od Krista kérygmatu zpětně rekonstruovaným literárním portrétem. Historická věrnost je jistě značná, nicméně pořadí je zcela jednoznačně toto. Zkušenost se vzkříšeným Pánem předcházela a motivovala sepisování evangelií. Kérygmatický Kristus je alespoň vědecky zkoumatelný (je to černé na bílém), historický Ježíš je naopak velmi často ideologickým konstruktem, masivně odrážejícím badatelovo a priori (Ježíš jako liberální protestant, potulný filosof, moralizující reformátor, zélótský nacionalista etc.)

Také jsem ve svém článku z čísla 5 namítal, že spor o historického Ježíše přece trvá už přes dvě století. Nechci po prof. Hejdánkovi, aby byl vůči *Leben Jesu Forschung* stejně skeptický jako Schweitzer, Kähler či Bultmann, ale chce-li v tomto zápase pokračovat, musí se s jejich námitkami vypořádat a to prosím ne proto, že jsou teologové a mají nějaký privilegovaný přístup k dané otázce, ale prostě proto, že to jsou odborníci. Chce-li Hejdánek v tomto zápase pokročit vpřed, musí se vymezit i vůči ostatním stoupencům této historické rekonstrukce, Reimarem, Straussem a Renanem počínaje a Bultmannovými žáky (Käsemann, Ebeling, Bornkamm, Fuchs atd.) a židovskými novozákonníky (Vermes, Lapipe, Meyer, Flusser) konče. Nejde o nárok teologů na nějaký patent či copyright, jde čistě o věcnou odbornost a vzhled do velmi složité problematiky.

Nemůžeme přece stále opakovat harnackovská klišé o zhelenizování evangelia (už u Pavla, tedy mnohem dříve, než vznikla synoptická evangelia), aniž bychom nesli všechny důsledky: kudy tedy má vést cesta k pravému Ježíši, když i to úplně nejstarší v Novém Zákoně je sekundární? Jak chce Hejdánek měřit model (kérygmatický Kristus) jeho předlohou, kudy se k ní chce dostat? Snad uplatněním Troeltschových zásad historické kritiky (metodická skepse, korelace, analogie)? Ale vždyť ty obsahují celou implicitní metafyziku a operují (mimo jiné) jistým typem filosofického pojmu kauzality, který Hejdánek sám neuznává (jak vím z jeho přednášek). Nebo máme vycházet z mimobiblických zmínek? Pár slov u Tacita, Lukiana, textově sporných svědectví Josefa Flavia, pozdních polemik v Talmudu? Pokud už autoři evangelií vězí až po uši v helenistickém fantazírování o mýtu Bohočlověka, jak se dostaneme ad fontes? Ano, jak říká Hejdánek, můžeme

oddělit studium Platóna od studia platonismu, ale jenom proto, že Platon (na rozdíl od Ježíše) napsal řadu knih. U Ježíše jsme zkrátka a dobře odkázáni na zprostředkování evangelistů (které samozřejmě musíme studovat kriticky) to je výchozí rovina. Nelze totiž obejít skutečnost (zdůrazněnou především P. Ricoeurem), že všichni, kdo se Ježíšem zabývají, jsou, stejně jako historikové a právníci, odkázáni výhradně na svědectví (která nutně obsahují vedle informativní roviny také rovinu hodnotící a rovinu persuasivní).

Můžeme snad spolu se stoupenci Jesus Seminar pátrat po ipsissima verba Jesu, či pokoušet se proniknout k Ježíšovu sebepochopení (v této souvislosti viz spory o význam pojmu syn člověka, o mesiášské tajemství, o teologické implikace Ježíšova oslovení Abba atd.), ale to je práce na celý život a vědecký konsensus je v nedohlednu. Omezuje se zatím na pár fakt, která pan profesor v podstatě vyjmenoval: že Ježíš žil v dané době, učil, dožil se asi 33 let a byl popraven. Tato fakta jsou ale právě tak němá, jako jsou (více méně) jistá. Nejsou to dějinná fakta (jak zřejmě přehlédnutím Hejdánek uvádí), ale fakta historická, aby se stala dějinnými, musí k nim přistoupit interpretace (viz Kählerovo rozlišení Geschichte a Historie) tato interpretace však nutně nese stopy (povelikonočního) před porozumění. Osobně nemám nic proti upřímnému a kritickému bádání o historickém Ježíši. Jen se obávám zkratk a schématických modelů raného křesťanství, vytvářejících umělé a zjednodušující protiklady typu hebrejský Ježíš versus zhelenizovaný mýtus o Kristu.

Mojí druhou zásadní výhradou vůči Hejdánkově rekonstrukci raného křesťanství je vlastně totéž, ovšem ve vztahu ke Starému Zákonu. Ježíš je podle něho nejryzejším představitelem hebrejského myšlení, pokračovatelem prorocké tradice Starého Zákona. Užíváme-li tak často pojmu hebrejské myšlení, je nezbytné opravdu pozorně sledovat odbornou diskusi starozákonníků o tomto tématu, tedy o propriu hebrejského přístupu ke skutečnosti ve srovnání s jinými kulturami. I to mi u Hejdánka chybí, a nejen ve zmiňovaném článku. Přečetl jsem obě jeho sbírky filosofických esejí několikrát, a nikde (ač o hebrejském myšlení se mluví často) jsem nenašel nějaké vyrovnání se s vážnou kritikou, kterou vůči tezi o hebrejském myšlení vznesl J. Barr (v práci Semantics of Biblical Language). Má profesor Hejdánek na mysli hebrejské myšlení v pojetí Bomanově, Tresmontantově, Eliadeově, Balabánově, či ještě v nějakém jiném? A jak se jeho pojetí vztahuje k těmto jmenovaným?

Musím si na tomto místě ještě jednou postesknout: autorita, k níž se Hejdánek ve věci hebrejského myšlení odvolává, je M. Eliade. Jak jsem však namítal už ve svém článku v čísle 5 KA (a i tato námítka zůstala oslyšena), Eliade není žádným přítelem hebrejského myšlení (mnohé svědčí o opaku), navíc toto myšlení zdaleka neklade do takového protikladu s myšlením archaickým jako Hejdánek.

Mám, upřímně řečeno, trochu pocit, že Hejdánkovo pojetí hebrejského myšlení nejlépe odpovídá von-radovskému období starozákonní vědy, od té doby se ale mnoho věci změnilo. Dnes už nelze odpovědně hovořit o „prorocké elitě“ izraelského národa (viz Hejdánkovy filosofické eseje) a omezovat leitmotiv Starého Zákona na zápas proroků proti kultickému establishmentu (tj. baště archaického myšlení). Proč by měli být proroci elitou? Jejich vztah ke kultu je mnohem složitější a často velmi přejný. Současní badatelé, zabývající se staroizraelskou spiritualitou (R. Albertz, P. D. Miller) upozorňují na její nesmírnou bohatost a pluralitu, vzdorující redukci na nějaký zápas jedné „elitní“ skupiny proti houfu reakcionářů. Takovéto pojetí „ústředního poselství“ Starého Zákona snadno vede k ideologizujícím zkratkám a hrozí návratem ke zploštění, typickému pro stoupence Wellhausenovy školy. Musíme odolat pokušení vybrat několik reprezentativních veršů z Deuteroizajáše a pak tvrdit, že toto je hebrejské

myšlení.

I v souvislosti se Starým Zákonem a problematikou hebrejského myšlení musím konstatovat, že (stejně jako u Nového Zákona) platí: privilegovaný přístup k problematice nemají křesťanští teologové, ale odborníci, lidé, kteří se léta soustavně zabývají daným okruhem otázek, nejde tu o žádnou tabuizaci, kněžovské tmářství či inkviziční mentalitu (které profesor Hejdánek ve svém článku tak trochu teologům podsouvá), jde o to, že máme-li se vyvarovat diletantismu, musíme se do dané problematiky skutečně ponořit, a to, žel na rozdíl od doby renesance dnes většinou vyžaduje celoživotní specializaci.

Závěrem bych tedy rád zopakoval: naprosto souhlasím s Hejdánkovou myšlenkou, že filosofové by při vyrovnávání se s Ježíšem neměli být vázáni dogmaticko-církevní tradicí. Stejně tak zcela sympatizuji s jeho snahou postihnout jedinečnost hebrejského myšlení (ač se mi zdá, že to je nesmírně složitý úkol), a také s úsilím zasazovat Ježíše především do židovského kontextu v tom jsme oba zajedno s moderní novozákonní vědou (J. Jeremias, E. P. Sanders, M. Hengel atd.).

Jsem nicméně nucen zproblematizovat některé podle mého názoru zjednodušující předpoklady, vyslovené v jeho článku. Nabízím tyto svoje poznámky jako přátelsky míněnou zpětnou vazbu. Spolu s panem profesorem si nepřeji nic jiného, než přibližovat se k pravdě o Ježíši Kristu, vždyť „nic nezmůžeme proti pravdě, nýbrž jen ve jménu pravdy“ (1. Kor. 13,8).

Pavel Hošek